

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

2009

Milena Mikysková

Univerzita Karlova v Praze
Pedagogická fakulta

Slunce pro člověka
Sun for human being

Autor: Milena Mikysková

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jana Skarlantová

Praha 2009

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně, pod vedením PhDr. Jany Skarlantové, a že jsem uvedla všechny literární prameny a publikace, ze kterých jsem čerpala.

Ve Žďáru nad Sázavou dne: 2. 4. 2009

Podpis autora bakalářské práce:

Poděkování:

Děkuji konzultantce PhDr. Janě Skarlantové za odborné vedení a projevenou trpělivost.

.....

Název:

Slunce pro člověka

Anotace:

Bakalářská práce popisuje přípravu a realizaci výtvarného projektu, který je postaven na dvou metodických řadách. První metodická řada se věnuje barvám. Cílem metodické řady je hra s barvou a rozvoj schopnosti vnímání barev. V druhé metodické řadě se objevuje propojení mezioborových vztahů mezi literaturou, dramatickou a výtvarnou výchovou. Jde o ztvárnění mýtického příběhu Daidalos a Ikaros.

Práce zároveň poukazuje na náročnost realizace výtvarného projektu ve školní družině.

Klíčová slova: slunce, projekt, metodická řada, barvy, mýtický příběh

Title:

Sun for human being

Summary:

The work describes art project preparation and its carrying out two methodic lines. The first one is devoted to colours and its aim is playing with colours and development of colour perceiving abilities. In the other methodology line connection between different school subjects is examined, relationships between literature, drama and art. The line content is based on the mystic legend about Daidalos and Ikaros.

This work also points out how demanding the project realisation in the after school hobby group may be.

Keywords: the sun, project, methodic line, colours, mystic legend

Souhlasím, aby práce byla uložena na Karlově universitě v knihovně Pedagogické fakulty a zpřístupněna ke studijním účelům.

Motto:

„Záříš krásně v horizontu nebe, ó Slunce žijící, jež jsi žilo na prapočátku. Když vycházíš na východním obzoru, naplňuješ zemi krásou. Jsi velké, krásné, zářící a vznášející se nad všemi zeměmi. Když se rozednívá, vycházíš na obzoru; záříš a zaháníš temnotu. Rozdáváš své paprsky a obě země jsou ve slavnostním lesku. Lidé procitají a staví se na nohy; ty jsi je zdvihlo. Jejich ruce vzdávají chválu tvému zjevení. Celý svět vykonává svou práci... Tvé paprsky vyživují všechna pole; pokud budeš svítit, budou žít a porostou pro tebe. Ty tvoříš roční počasí, abys životem obdařovalo, co jsi stvořilo...“
(To je úryvek oslavné písně Slunci, který před více než třemi tisíciletími složil egyptský faraon Amenofis IV.)

1. Úvod

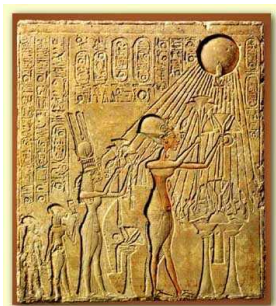
Pro člověka má Slunce od nepaměti magickou moc. V době kdy lidé poznávali věci, bylo Slunce mezi prvními, kterému dali jméno. Bylo v jejich životě důležité. Věděli, že bez Slunce by na Zemi nebyl život, teplo, rostliny, živočichové i lidé. Nedovedl by vnímat barvy, předvídat počasí, sledovat změny v přírodě. Téma SLUNCE je nevyčerpatelným zdrojem pro spisovatele, básníky, umělce a výtvarné ztvárnění.

1.1 Slunce, jako dávný průvodce životem člověka

Už od pradávna lidé věnovali Slunci svoji pozornost. Vyobrazení představ o Slunci, jako bohu se objevuje v malbách, v bájích, v pověstech i pohádkách. Lidé mu dávali nadpřirozenou schopnost a moc. Představovali si ho jako lidskou bytost, která putuje po obloze ve svém ohnivém kočáře nebo v lodce, jako obrazně symbolické ztvárnění putování tohoto nebeského tělesa po obloze. V pohádkách vystupuje jako moudrý muž, který zná odpověď na každou otázku (pohádka *Tři zlaté vlasy děda Vševěda*). Trojí proměna během dne z dítěte na mladého muže a posléze na starce, je dozajista alegorií proměny slunce během jeho putování po obloze, jeho každodenní znovuzrození na ranní obloze. Podobnou symboliku proměny jednotlivých fází Slunce najdeme i ve Starověkém Egyptě.

Kult boha slunce nacházíme v mnoha kulturách, lidé tyto bohy uctívali od počátku známých dějin (nejstarší jeskynní malby pocházejí z období 10 000 let př. n. l.). Proč tedy lidé tolik uctívali Slunce? Závislost všeho živého na slunečním záření je příliš nápadná, aby zůstala bez povšimnutí našich dávných předků (Kleczek, J. 1998. 96 s). Slunce jim bylo bohem, mělo moc rozhodovat o jejich životě, dávalo jim teplo a světlo. Právě proto, že si ho představovali jako lidskou bytost, která má moc nad jejich životy, mu věnovali náklonnost, kterou je třeba si získat a udržovat. Některé národy uměly využít Slunce, především jeho pohyb po obloze, k určování času nebo ročních období, např. Aztékové – sluneční kalendář, který měl 365 dní; megalitický člověk – Stonehenge – postavený do kruhu z kamenných bloků (megalitů). Stojíme-li uprostřed plošiny v den letního slunovratu, vidíme, že první sluneční paprsky dopadají na samostatně stojící stělu (*Knihy o náboženství*, 1993. 63 s). Slunce po tisíciletí procházelo mnoha podobami i v různých kulturách mělo svá jména např. *Ra*, *Hór* –

starověký Egypt, *Hélios* (často se zaměňuje s Apollónem, který byl bohem slunečního jasu, dárce zdraví, ochráncem umění a stál v čele družiny Múz) – v řecké mytologii, *Lugh* – sluneční bůh Keltů, bůh *Inti* – incká mytologie. I jejich výtvarné znázornění se lišilo (viz. příloha 4 s).

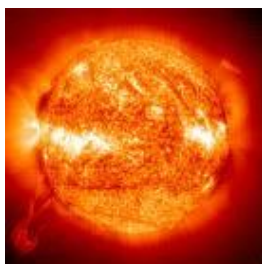
Slunce je jedním z nejstarších náboženských motivů a předmětem uctívání.

Vyobrazení slunečních bohů

Na všech vyobrazeních Slunce se objevuje kruh, jako symbol života a znovuzrození, což bylo spojováno s jeho pravidelným objevováním se na ranní obloze.

Dnes vnímáme Slunce jinak. Díky moderní vědě umíme Slunce zkoumat a sledovat jeho dění na povrchu. Víme, že Slunce je hvězda, podle níž je nazvaná naše planetární soustava. Energie slunečního záření pohání téměř všechny procesy, které na Zemi probíhají. Je na ní závislé podnebí, změny počasí i teploty, významně se podílí na přílivu a odlivu. Pomáhá udržet na zemském povrchu vodu v kapalném skupenství, je klíčovým faktorem pro fotosyntézu rostlin a umožňuje živočichům vidět (viz. dále text barevné spektru, přílohy 4 s).

I přes vědecká pojednání, nám zůstávají malby, báje a pověsti, které podněcují naši vlastní fantazie a objevování nových možností ztvárnění.

1. 2 Slunce ve výtvarném umění

Odborníci se shodli, že na téma Slunce ve výtvarném umění bylo možno sepsat několik svazků. Chtěla bych zmínit jen některé. Dokazující, že Slunce inspirovalo umělce všech dob. „...Ve Starověkém Řecku byl řecký bůh Helios (totožný s Apollonem) byl často zobrazován na starých řeckých vázách, jak jede po obloze na voze taženém čtyřmi koňmi. V renesanci vzniklo např. impozantní Michelangelovo „Stvoření Slunce a Měsíce“ v Sixtinské kapli. Důležitou roli mělo Slunce v impresionismu. Pro tento umělecký směr byl důležitý rozklad barevného spektra. Technikou barevných skvrn – rozkladem světla- bylo dosaženo zvláštní atmosféry obrazu. Prvým obrazem v tomto malířském směru byl obraz „Impression, Lever du Soleil“ (Dojmy z východu Slunce). Byl vystaven v r. 1874 a vynesl Claude Monetovi a jeho přátelům přezdívku impresionisté. Pro Vincenta van Gogha bylo Slunce prvotním zdrojem života. Žádnou barvu nehledal tak vášnivě jako žlutou barvu Slunce. V „Rozséváči“ (1888) poprvé zobrazuje Slunce na plátně. Cézarovi se zdálo portrétování Slunce příliš hrubé a dodává: „... Slunce nemůže být portrétováno, musí být znázorněno jiným způsobem.“ Také sochaři se inspirovali Sluncem, slunečními bohy. Mnoho soch bylo vytesáno od antiky do dnešní doby, např. proslulé sochy Apolla a Venuše z antického Řecka. Zajímavé ztvárnění Slunce najdeme v Metropolitním muzeu v New Yorku. Americký sochař Richard Lippold je nazval „Sférická variace č. 10“. Je to pozoruhodné dílo, které výběrem materiálu, lesknoucí se zlatá jemná vlákna, vystihuje nejen tvar, barvu, ale i neustálý mihotavý třpyt slunečních paprsků. Do kultu Slunce byla zapojena i architektura. K nejpůsobivějším světovým památkám patří Pyramida Slunce v Teotihuacanu (na sever od Mexico City). Dále bychom mohli zmínit jeden z mnoha chrámů postavený Inky bohu Slunci-Inti – Vilcas Huamán, ve „Středu Inkovy říše“. Zajímavost staveb se dochovala až do dnes, kdy moderní „sluneční chrámy“ – sluneční observatoře mají pozoruhodnou architekturu nejen funkční, ale i po stránce estetické.“ (Kleczek, J. 1998. 97, 98 s).

Pro svoji bakalářskou práci jsem si vybrala přípravu a realizaci projektu „*Slunce pro člověka*“. Po úvaze nad tématem, které pro svoji šíři nabízí množství přístupů a zpracování, jsem k realizaci zvolila dvě metodické řady: *Slunce míchá barvy* a *Příběhy, na které svítlo slunce*.

2. Projekt „Slunce pro člověka“

Jako ústřední téma bakalářské práce jsem si zvolila SLUNCE, právě pro možnou variabilnost jeho zpracování. Nikdy předtím, jsem projekt ve výtvarné výchově nedělala, a tak byla pro mne příprava a realizace projektu a didaktických řad novou záležitostí. Pracuji ve školní družině, která je součástí malotřídní školy v obci Sázava, která leží nedaleko Žďáru nad Sázavou. Malotřídní škola má svá specifika, která se týkají výuky, ale i práce s dětmi ve školní družině. Skupina dětí ve školní družině je věkově různorodá a zaujmout všechny je náročné. Ve skupině mám 25 žáků ve věkovém složení od 6 let do 11 let. Není jednoduché zapojit všechny děti do jedné činnosti, protože co láká starší děti, je pro mladší nezajímavé. Ve školní družině je činnost založena na dobrovolnosti ze strany žáka. Děti se učí vybírat si aktivity, které je baví a naplňují, někteří mnohem raději než malování, mají rády konstruktivní činnosti nebo jen stolní hry. Proto když jsem pracovala se staršími dětmi na metodické řadě *Příběhy, na které svítlo slunce*, musela jsem mladším dětem nabídnout jiný program a naopak, když mladší děti pracovaly na metodické řadě - *Slunce míchá barvy*. Nepříznivou stránkou práce ve školní družině je materiální vybavení. Disponuji omezenými výtvarnými prostředky, protože částka, kterou žáci přispívají na školní družinu, činí 30Kč na měsíc a jedno dítě. Při výběru výtvarného materiálu, jsem se zaměřila na materiály cenově dostupné. Myslím si, že to projektu neuškodilo, ba naopak jsme objevili variabilnost práce s temperou, vodovými barvami, pastelku jako výtvarný prostředek, odpadový materiál a další.

3. Koncepce projektu

Až na seminářích výtvarné výchovy na vysoké škole jsem se dověděla, jak zajímavě lze výtvarnou výchovu realizovat. Nemusí jít vždy o pouhou ilustraci daného motivu, tvorba projektů a řad dává možnost hlouběji proniknout do výtvarného problému, naučit se na něj dívat z různých úhlů pohledu. Příprava a realizace projektu dává možnost důkladně proniknout do problematiky, objevovat, porovnávat známe s nově objeveným i hrát si.

Téma SLUNCE je hodně obsáhlé. Na obou řadách jsme s dětmi pracovali jeden měsíc. Cílem bylo zprostředkovat nahlédnutí do světa barev. Poodkrýt jim psychologii barev – to, jak barvy působí na naši psychiku. Porovnat objevenou barevnou citlivost s tím, co už znají. V druhé metodické řadě alespoň na chvíli prožít svět mýtů, vyzkoušet si v představách situaci hrdinů a barevně ji vyjádřit.

3.1 Slunce míchá barvy (první metodická řada)

První metodická řada je o vztahu člověk k barvám. Určila jsem si priority, hlavní smysl a cíl. Zprostředkovat téma barev přijatelnou formou dle věku dětí. Barvy nás obklopují už od narození, kdy ještě neumíme pojmenovat barvu, ale vidíme ji. Později se učíme poznané barvy využívat v malbě, ale ve výtvarném projevu malých dětí nemusí použité barvy vždy odpovídat reálné barevnosti. Právě této spontánnosti jsem chtěla ve své řadě využít, proto je tato řada určena pro děti 1. až 3. ročníku. V tomto věku lze využít dětské touhy po expresivním barevném sebevyjádřování. Cílem metodické řady pro mladší školní věk byla hra s barvou. Pomocí hry s barvami si děti nejlépe osvojují nové možnosti a dovednosti práce s nimi. Poznávají teplé a studené barvy, světlé a tmavé, husté a řídké. Objevují možnosti míchání, prolínání, rozpíjení nebo zapouštění. Sledují proměny barev, vytváří si k nim asociace. Při této „hře“ probíhal rozhovor o jejich vnímání barev, jak a kde barvu využít podle osobních prožitků. Chtěla jsem, aby děti rozvíjely schopnost vnímání barev pomocí většiny smyslů, učily se hledat souvislosti všeho se vším a na základě řešení problému si kladly otázky. Aby se problému nezalekly, ale měly chuť hledat řešení a rozvíjely si tvořivé sebevyjádření.

3. 2 Příběhy, na které svítilo slunce (druhá metodická řada)

Druhá metodická řada nabízí mezioborové vztahy (literatury, dramatické výchovy). Pro realizaci jsem si zvolila žáky 4. a 5. ročníku, kteří mají touhu objevovat něco nového. Měla jsem na paměti, že jsou ve věku, kdy začíná krize výtvarného dětského projevu. Proto jsem vybrala příběh, který je zajímavý po výtvarné i dramatické stránce. Výběr příběhu umožňuje výtvarně vyjádřit pohyby lidského těla (např. létání, ztráta rovnováhy). Zároveň posilovat formu kooperativní výtvarné činnosti (práce ve dvojicích). Kreativně myslet, experimentovat s materiálem, hledat jiné možnosti jeho zpracování. Nosným příběh je z řeckých bájí – IKAROS, nechtěla jsem zachytit jen zjednodušený obraz skutečnosti, ale hlubší vnímání příběhu člověka, který mohl létat. Myslím si, že tento příběh dal žákům dostatečný prostor pro jejich samostatné objevování, vlastní realizaci a ztvárnění příběhu. Tato řada mi dovolila srozumitelně a smysluplně propojit činnosti a poznatky, které na první pohled nemají s tématem nic společného. Žáci byli vedeni ke kreativní tvořivosti, k samostatnému objevování rozmanitostí lidského těla a jeho pohybových vlastností. Věřím, že by šlo s tímto tématem pracovat mnohem déle a do hloubky, ale pro krátkodobý projekt jsem zvolila pouze některé výtvarné náměty, ve kterých se objeví lidské tělo, pocitové vnímání imaginárního pohybu, spolupráce žáků na tématu, experimentování s materiálem.

Přínosem pro dítě, v každém jednotlivém úkolu, je přidaná hodnota. Představuje výchovný problém. Pokud se podaří žáka oslovit v jejím smyslu, jak učitel zamýšlel, splní svou úlohu. Žáka tak může vést k osobnímu řešení a zároveň v něm něco podstatného zanechat. To představuje především seznamování s výtvarnou kulturou, výtvarným jazykem a se způsobem použití výtvarných materiálů. Důležitějším než osvojování řemeslných schopností je rozvoj sebedůvěry a vlastní rozhodování. Důraz je kladen na rozvoj výtvarného myšlení v návaznosti na další mezioborové vztahy.

4. Metodická řada – SLUNCE MÍCHÁ BARVY

Úvod k metodické řadě: S dětmi jsme si povídaly o slunci. Děti si přinesly knihy s básničkami nebo příběhy o Slunci, využili jsme i žákovskou knihovnu (viz. příloha). Povídali si, o tom co by se stalo, kdyby nebylo slunce, kdyby někdo ukradl Slunce (stejně jak o tom vypráví pohádka Jiřího Wolкера). „Nerozednilo by se, byla by jen černá noc. Neviděli bychom modrou oblohu, nestřídalo by se roční období. Na obloze by se neobjevil jediný mráček. Rostliny by nemohly růst, protože jejich listy by nedostávaly životodárné sluneční paprsky. Nespatřili bychom krajinu kolem nás, neviděli bychom světlo a barvy, měli bychom špatnou náladu, nic by nás netěšilo, a také bychom se neměli, na co těšit.“

4.1 Barevné cestičky

Motivace: Na začátku jsme si s dětmi zahráli hru „Čáp ztratil čepičku, měla barvu barvičku“. Potom jsme si povídali o tom, jak šly barvy na procházku.

„Za pěti zelenými kopci a třemi modrými řekami byla barevná zem. Ale ono vlastně jak se to vezme, barvy zde sice žily, ale každá sama ve svém domečku. Celý den jen koukaly z okna na okolní svět, ale vyjít ven se jim nechtělo, byly totiž tuze líné. Všude kolem byla jen bílá barva. Slunce už se nemohlo koukat na to, jak je svět v barevné zemi jen bílý. Proto jednoho dne poslalo po slunečním paprsku barvám vzkaz: „Honem ven, lenoši! Běžte pěkně na procházku. Jsme barevná země a já všude vidím jen bílou barvu.“ Barvy sluníčko poslechly a vyšly ze svých domečků.“

Po převyprávění příběhu žáci na malý formát papíru, dle vlastní fantazie namalovali domeček, který vystříhli a libovolně nalepili na připravený formát čtvrtky. Pracovali ve skupinách, vždy po čtyřech. Z připravených čtyř barev si každý vybral jednu a vydal se libovolně za pomoci houbičky po celé ploše papíru na „procházku“, dokud ji společně nezaplňovali. Dalším úkolem bylo, aby děti během práce spolu nekomunikovaly, jen nechaly prolínat barvy na ploše a vnímaly pocity při spolupráci.

Výtvarný problém: prolínání a míchání barev

Přidaná hodnota: poznávání barev a spolupráce ve skupině

Výtvarná technika: kresba, malba

Výtvarné prostředky: tužka, temperové barvy, houbička, formáty A5 a A2

Závěrečná reflexe: „Jak se ti cestovalo po ploše čtvrtky, byl jsi rád sám nebo ses radoval ze setkání s ostatními barvami a proč? Co tě zaujalo na prolínání barev?“

Nejvíce se dětem líbilo jen tak cestovat po ploše, potkávat barvy, překrývat je, vyplňovat bílá místa. Jedné dívce se líbila barevná stopa, kterou zanechávala na ploše. Někdo byl rád sám, protože se soustředil na barevnou cestičku, která vnikala. Kamarádi se zase rádi potkávali. Líbilo se jim, jak se barvy mění, jaké nové barvy vzniknou. Někteří prolínání barev rádi opakovali.

Vlastní reflexe: Největší problém dělalo dětem nekomunikovat spolu. Měli tendenci mluvit a neprožívat pocit jen z barevného vyplňování plochy. Některé děti měly dojem, že je plocha jen jejich a snažily se ji zaplnit co nejvíce „svou“ barvou. Během práce děti napadlo, že namalují sluníčko. Stejná skupina žáků dostala čtyři výseče, které tvořily kruh. Potom na ně nanášeli různé odstíny žluté. Tak nám vzniklo ke každému obrázku jedno slunce.

4.2 Ohniváček a Ledňáček

Teplé a studené barvy

Motivace: Jako motivaci jsem vymyslela následující příběh. Inspiraci jsem našla v knize „Malujte si s námi“ K. Cikánová. „Byla jedna vzdálená země, která měla jednu zvláštnost. V létě přilétal do této země Ohniváček, který měl rád teplo a sluníčko. Dny, které zde trávil, byly zalité sluncem, krajina měla jasné a zářivé barvy. S posledními spadnými lístky ze stromů, nastala zima a Ohniváček odletěl do teplých krajin. Na jeho místo přiletěl Ledňáček, který měl rád zimu. Krajina se ponořila do zimního spánku a vše působilo chladně a studeně.“

S dětmi jsme si povídali, jaké jsou teplé barvy a jaké jsou studené barvy a na vodových barvách jsme si je ukázali. Úkolem bylo namalovat dva stejné ptáčky, jednoho v teplých barvách a druhého ve studených a odpovídající barevnost vyžít i v pozadí. Na ztvárnění jsme si vybrali dva formáty A4 na jeden malovali Ohniváčka a na druhý Ledňáčka.

Výtvarný problém: rozvíjení barevné představivosti a barevného vnímání

Přidaná hodnota: utváření vztahu mezi barvou a motivem

Výtvarná technika: malba vodovými barvami

Výtvarné prostředky: vodové barvy, dva formáty A4

Výtvarná kultura: P. Klee *Senecio*, M. Ernest *Humboldtův proud*, E. Munch *Slunce*, E. Degas *Tanečnice*, A. Valčík *Podzim přichází a Zimní čas*

Závěrečná reflexe: Který z těch dvou ptáčků se ti líbil víc? A Proč?

Dětem se víc líbil Ohniváček, zdůvodnily to „pěknými barvami“. Shodly se, že jim připomínají sluníčko, příjemný den, dobrou náladu, rozkvetlou louku.

Vlastní reflexe: Práce žáky bavila. Někteří zkoušeli experimentovat s barvami a různě je zapouštěli. Sledovali, jaká nová barva jim vznikne. Problém měli se studenými barvami, často chtěli použít jen různé odstíny modré. Znovu jsme si tedy ukázali studené barvy. A potom se jim již lépe pracovalo.

4.3 Vzkaz od slunce - duha

Motivace: Na úvod jsme si přečetli úryvek z knihy - **Kam odcházejí sněhuláci zjara**, Marie Kubátová. Příběh je o chlapci Tomáši, který si s dědou postavil sněhuláka. Protože bydleli na kopci za vesnicí, stal se sněhulák Tomášovým kamarádem. S dědou ho společně pojmenovali, dali mu jméno Hořejš. Když přicházelo jaro, začal Hořejš pomalu tát, po mrkvovém nosu mu kapali malé kapičky vody. Tomáš měl o sněhuláka strach, ale děda mu řekl, že tak posílá sluníčko zprávu zimním spáčům, cibulkám a semínkům, aby se pomalu probudila ze zimního spánku. Zkoumali jsme co se děje v kapce vody, jaký vzkaz sluníčko posílá.

S dětmi jsme si povídali o tom, jaký vzkaz by to mohl být. Co je možné schovat v kapce vody. Vždyť je tak malá. Trochu jsme dětem pomohla a zeptala se dětí, co se stane, když prší a svítí sluníčko. Hned odpověděli – duha. Než jsme začali zkoumat kapku vody, udělali jsme si pokus.

Jak se dělá duha

Zrcadlo jsme položili pod určitým úhlem do misky a připevnili kouskem plastelíny. Misku jsme do poloviny naplnili vodou. Baterkou jsme osvětili tu část, která byla pod hladinou. Podrželi jsme bílou čtvrtku nad miskou, abychom zachytili odraz světla ze svítící baterky. Měnili jsme úhel světla z baterky podle potřeby. Bílé světlo z baterky se rozložilo na duhové barvy. (Pastelka, s 38)

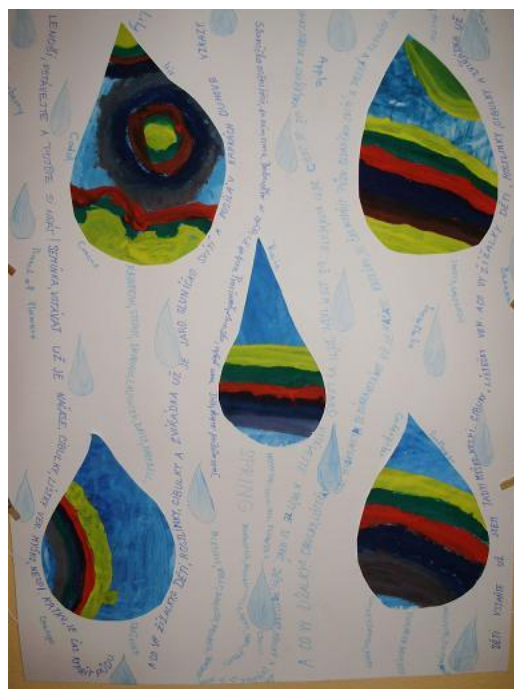
Pověděli jsme si, že všechno co je malé zkoumáme lupou, proto budeme i náš vzkaz od sluníčka zkoumat pod lupou. Z prací vytvoříme koláž, kde napíšeme, vzkazy od slunce.

Výtvarný problém: ztvárnění imaginárního vzkazu v kapce vody, zvětšení

Přidaná hodnota: barevné spektrum, nové odstíny barev

Výtvarná technika: malba temperovou barvou, koláž

Výtvarné prostředky: temperové barvy, plochý štětec, obdélníkový formát

Duhový vzkaz od sluníčka

Pohled pod lupou, zvětšenina.

Závěrečná reflexe: Co se tě na této činnosti bavilo? Jaký vzkaz byste poslali, kdybyste byli slunce?

Děti zaujal pokus se zrcátkem. Každý si vyzkoušel „najít“ duhu. Jeden chlapec řekl, že stejnou duhu vidí u akvária, které mají doma. Většina se shodla, že míchání barev bylo „super“. Míchaly a hledaly ty správné barvy pro duhu. Vůbec se jim nedařilo namíchat fialovou barvu. Další částí úkolu bylo vymyslet vzkaz od slunce. Děti se pustily do vymýšlení: „*Děti, vy lenoši, vstávejte. Děti, semínka, cibulky a zvířátka vstávejte, jaro je tady. Semínka, vstávejte, už je na čase. Žížaly, je čas kypřit půdu.*“ Děti to vzaly i naopak, a tak psaly vzkazy sluníčku: „*Sluníčko, prosím tě, vyžeň zimu. Sluníčko svítí, už je jaro.*“

Vlastní reflexe: Byla jsem ráda, že děti práce zaujala. Pokus byl pro ně příjemným zpestřením a zároveň si mohly prohlédnout duhu – barevné spektrum. Povídali jsme si o tom, jak duha vzniká. Děti se zapojovaly do hovoru a vzpomínaly, kdy viděly duhu, a že nebyla jedna, ale hned dvě nad sebou. Ověřila jsem si, že je pro ně hra s barvou spontánní, nebály se objevovat nové barvy, zkoumaly, jaké odstíny jim vznikaly. Všímalý si sytosti barev. Zároveň spolu spolupracovaly, protože naše materiální vybavení je dosti omezené, čekaly, až se uvolní barva, kterou chtěly použít. Nad kladením barev přemýšlely, protože se mne ptaly, zda se žlutá barva, kterou nanášely na modrý podklad, nezmění na zelenou. Zprvu jsem měla obavy, že se nám výtvarná činnost nepovede, ale spolu s dětmi jsem, tomu daly nový směr a výsledek se povedl. Zapojili se i starší žáci. Do vzkazů připsali anglická slovíčka, vztahující se k jaru. Dokonce si přinesli i slovník a hledali slovíčka, která neznají, ale vztahují se k jaru.

4.4 Kam se ztratily barvy

Motivace: Začali jsme příběhem, který jsem si pro motivaci vymyslela. „*Jednou si barvy hrály na papíře na honěnou. Za sebou zanechávaly barevnou stopu. Z povzdálí to radostné dění pozorovala černá tuš, byla zvědavá, a tak dlouho se natahovala, aby viděla, až se na papír vylila. Sluníčko celé dění pozorovalo, ale co bude dělat, barvy byly zakryté černou tuší. To přece nejde, aby zůstal svět bez barev. A tak se rozhodlo, že*

svým paprskem bude barvy pod vrstvou černé barvy hledat. A víte, milé děti, co vzniklo?“

Po úvodním příběhu jsme si řekli, co budeme dělat. Děti výtvarnou techniku již dobře znaly. Abychom předešli špatnému nanášení tuše, natřeli jsme voskovou plochu rozdrčenou křídou.

Výtvarný problém: barevný kontrast s černou tuší

Přidaná hodnota: proměna barevné sytosti v závislosti na černé barvě

Výtvarná technika: vyškrabávání motivu

Výtvarné prostředky: voskové pastely, tuš, křída, štětec, čtvercový formát, hřebík

Závěrečná reflexe: „Co vás na výtvarné činnosti nejvíce bavilo a co naopak?“

Vyškrabávání a objevování barev v černé ploše se dětem líbilo, někteří dělaly i více obrázků. Tato činnost nadchla i starší žáky. Některé děti bavilo malování voskovými pastely, jen tak podle své fantazie mohly pokrýt celou plochu. Jiné bavilo nanášení tuše. Všechny byly nadšené nanášením rozdrobené křídou. Všimaly si při tom změny v jasnosti

barev. Ale vyškrabávání je upoutalo nejvíc, líbilo se jim, jak se obrázek změnil, jak barvy dostaly nový vzhled, že si mohly vymýšlet, co chtěly. Nakonec se shodly, že je činnost bavila úplně celá. To, co je nebavilo, bylo umývání rukou, protože tuš jim z nich nešla umýt.

Vlastní reflexe: Zprvu jsem měla obavy, že zvolenou techniku děti znají a nebude je tedy bavit. Mile mne překvapilo, s jakou chutí se pustily do práce. Jak je bavilo nanášet voskové pastely, překrývat křídou a natírat tuší. Ze začátku nevěděly, co je bude čekat. Vyslechly příběh, a když jsem jim pověděla, jakou techniku použijeme, s chutí se pustily do tvoření. Na malou chvíli se staly „objeviteli“.

4.5 Jaro, léto podzim, zima

Motivace: pro motivaci k této výtvarné činnosti jsem vybrala báseň „Barvy“.

Bílá, modrá, šedivá
oranžová, černá taky.
Ať se každý podívá,
kolik barev mají mraky!

Bílou jako pro nevěstu,
v modrém blankytu,
vítr žene od hor k městu.
Fíí – a není tu.

Zlatá bříška od sluníčka
nosí beránci.
Černá – nebe zavře víčka,
hromy burácí!

Oranžová na červánku
svítí do ticha.
Než se slunce schová k spánku,
barvy míchá.

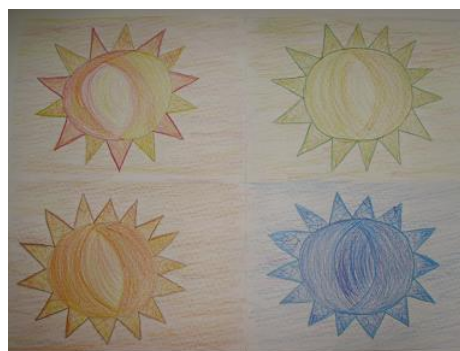
Namalovali jsme si proměny Slunce během roku. Povídali jsme si, jakými barvami bychom znázornili určitá roční období. Do čtvercové sítě jsme umístili čtyři rozdílné barevné harmonie.

Výtvarný problém: barevný diagram čtyř ročních období

Přidaná hodnota: vnímání proměny barevné harmonie v návaznosti na ročním období

Výtvarná technika: malba pastelkami, progresy

Výtvarné prostředky: pastelky, progresy, formát A3

Závěrečná reflexe: Povídali jsme si nad jednotlivými obrázky, každé dítě se vyjádřilo ke svému obrázku. Jedna z dívek si vybrala kombinaci dvou barev, žlutá byla ve všech obdobích- symbol Slunce a potom zvolila barvy, které dle jejího mínění patřily do jednotlivých ročních období. Další zase zkoušela prolínání barev. Na dalších obrázcích se objevily rozdíly mezi parsky slunce, podle intenzity s jakou na zem dopadají během ročních období. Některé dívky si vybavily co se v jednotlivých obdobích děje a barevně se to ztvárnily, např. jaro – Velikonoce, barevné stuhy na pomlázkách; léto – teplo, jahody, a další ovoce, koupání v rybníku; podzim – stromy, barevné listí; zima – chladno, mráz, rampouchy, hodně sněhu.

Vlastní reflexe: Zaujalo mne, jak děti nad zadaným úkolem přemýšlely. Jak volily barevné kombinace. Mohly si všimnout barevného rozdílu v diagramu, pod jarem byl podzim a pod létem byla zima.

5. Metodická řada - PŘÍBĚHY, NA KTERÉ SVÍTILO SLUNCE

Motivace: Na začátku jsme si povídali, o tom co jsou mýty a báje, kdy vznikaly a proč. Co slunce znamenalo pro lidi v dávné minulosti. Ve školní knihovně jsme vyhledali knihu Staré řecké báje a pověsti, ze které jsme společně přečetli celý příběh – *Daidalos a Ikaros*. Společně jsme hledali netradiční pohled na člověka, který mohl létat, co udělal proto, aby letěl. Zamysleli jsme se nad možností ztvárnění a pokusili jsme se toto téma netradičně výtvarně vyjádřit.

5.1 Prožitek pohybu

Pohyb rukou

Motivace: Společně jsme si v prostoru zkusili pohyb rukou imitující mávání křídel, potom jsme zavřeli oči a znovu si připomněli pohyb a stopu jakou zanechávala. Povídali jsme si: o pocitech při pohybu rukou, o tom jak žáci vnímali rozrážení vzduchu, o síle, kterou museli vynaložit, aby měl pohyb správnou dynamičnost. Výběr barvy, jsem ponechala na žácích.

Výtvarný problém: výtvarně ztvárněný pohyb ruky, míchání barev

Přidaná hodnota: výtvarný záznam pohybu a prožitku

Výtvarná technika: barevný otisk dlaně a její pohyb po papíře

Výtvarné prostředky: temperové barvy, formát A3

Výtvarná kultura: P. Nešleha *Zhroucení iluze*, R. Fila *Přes rameno*

Závěrečná reflexe: „Jaký jste měli pocit? Bylo vám to příjemné, a co vám naopak bylo nepříjemné? Co vás vedlo k výběru barvy? Jak byste hodnotili výtvarný výsledek?“

Žáci se většinou shodli, že měli při létání příjemný pocit. Příjemná jim byla představa volnosti, kterou by při létání měli a lehkost, se kterou by létali. Barvy si vybírali většinou podle své osobní preference, i když dodatečně, ji někteří asociovali s barvou moře nebo nebe. Jeden z žáků si namíchal barvu, která mu připomínala barvu vosku, kterou byla pířka přilepena. Na závěr hodnotili všichni svoji práci kladně, také proto, že nepotřebovali štětce, jen papír a barvy. Když jsme si společně prohlíželi práce, viděli pohyb ruky, někdy plynulý, jindy zmatený pohyb, který udává dynamiku apod.

Vlastní reflexe: Zprvu jsem měla obavy, zda se mi podaří uskutečnit záměr, kterého jsem chtěla docílit. Ze začátku bylo těžké vysvětlit, jak budeme pracovat. Ale nakonec je činnost nadchla a líbila se jim.

5.2 Pocity z létání

Barevné vyjádření

Motivace: Povídali jsme si o létání. Děti zavřeli oči a vnímali mluvené slovo: „*Vznášíte se nad zemí, je krásné slunečné počasí, kolem vás proudí vzduch, je vám příjemně. Vidíte pod sebou vzdalující se krajinu, radostně vnímáte moře, které se pod vámi nyní rozkládá. Cítíte proudění vzduchu, vnímáte teplo slunečních paprsků, které na vás svítí.*“

Výtvarný problém: barevný záznam proudění, prolínání barev, experimentování při vzniku nových barev

Přidaná hodnota: utváření vztahu mezi barvou a pocitem

Výtvarná technika: roztírání barev prsty

Výtvarný materiál: temperové barvy, formát A4

Výtvarná kultura: P. Skála *Expanze*, A. Lamr

Závěrečná reflexe: „Jak jste se cítili? Jakou barvu jste viděli? Bylo příjemné barevně vyjádřit představu?“

Žáci se většinou shodli na příjemném pocitu, pouze jedné dívce, která má strach z výšek, nebyla představa příjemná, což bylo vidět na barevném ztvárnění, kde převládala šedá a bílá. Jedna z dívek mě požádala o černý papír, aby lépe vynikly bílé mraky, které ve své představě viděla. Ve volbě barev převládaly barevné kombinace modré a bílé (barva nebe a vody) nebo žlutá s červenou a bílou (teplo od slunečních paprsků). Jedna dívka zvolila kombinaci modré – voda a nebe, bílé - mraky, zelené – země, žluté – slunce. Barevné ztvárnění představ bylo pro žáky příjemné, právě pro zvolenou výtvarnou techniku.

Vlastní reflexe: Zaujalo mě, jak děti bavila práce s barvami. Nebáli se experimentovat, prolínáním barev vznikaly barevné kombinace, které se žákům líbily. Míchání barev bylo lepší, než v předešlé činnosti. Někteřým se nevedlo ztvárnění svých pocitů, nebyli si jisti, zda dosáhnout toho co by chtěli.

5.3 Tělo vznášející se v proudícím vzduchu

Motivace: Zopakovali jsme si citový prožitek z imaginárního létání. Znovu jsme si přečetli úryvek z příběhu o tom, co asi viděli lidé ze země, když nad nimi letěli Daidalos a Ikaros.

„ ... Daidalos Ikara políbil a otec se synem se vznegli. První letěl Daidalos a stále se na Ikara ohlížel. Syn letěl, jak mu otec přikázal. Dole pod nimi si pastýři zacláněli dlani zrak, dívali se k nebi a říkali si: „To jistě letí bohové z Olympu podívat se na zem, jak lidé žijí.“ A rybářům na břehu se zachvěly ruce, když spatřili vzduchoplavce v povětrí. Pak se rozprostřela pod Daidalem a Ikarem mořská hladina. Potkávali lodě a veslaři zapomínali veslovat. Udiveně hleděli za okřídleni. ... “ (úryvek z knihy Staré řecké báje a pověsti)

5.3.1 Silueta člověka

Pojetí úkolu: Co je to silueta? Je to vlastně obrys člověka bez vnitřní kresby např. stín. Dvojice si v prostoru herny našli místo, kde tvořili svoje siluety. Měli ztvárnit let, sledovat pohyb rukou, v jaké poloze budou nohy. Obrisy vyznačili víčky z pet-lahví.

Výtvarný problém: silueta, kresba zjednodušené postavy bez vnitřní kresby

Přidaná hodnota: žáci si vyzkoušeli kooperativní činnosti ve dvojicích, spolupráci a schopnost sebeovládání a soustředění na zpracování tématu

Výtvarná technika: práce s netradičním materiálem víčka z pet-lahví

Závěrečná reflexe: „Jak se vám činnost líbila? Co vám bylo příjemné, naopak co nepříjemné? V čem jsou obrysy stejné s postavou, a v čem jiné?“

Žáci hodnotili práci pozitivně, líbila se jim netradiční práce s pet-víčky. Dokonce se jim líbilo jen tak nehybně ležet, pro některé to byl příjemný pocit. Ocenili i to, že ztvárnění nepotřebovali ani papír a barvy, jen netradiční materiál a s výsledkem své práce byli spokojeni. Dokonce vymysleli další možnost a to, že spočítají, kolik víček se na jednotlivé obrysy spotřebovalo. V čem jsou obrysy stejné s postavou, a v čem jiné? Žáci našli jednoduchou odpověď: počtem končetin a jednou hlavou. Jiní zase řekli, že jim připomíná stín, o kterém jsme si povídali na začátku. Rozdíl viděli v tom, že obrys nemá oči, nos a pus. Na hlavě nejsou vlasy.

Vlastní reflexe: Obkreslovat se dá rukou, dřívkem do různých podkladů. A zvolená metoda obkreslování není až tak obvyklá. Materiálu jsme měli opravdu hodně, víčka byla hodně barevná, ale žáci si nevybírali jen jeden odstín, pracovali se všemi, snad možná proto, že se soustředili na polohu člověka, kterou měli za úkol vyznačit z víček. Při práci byli žáci soustředění, leželi nehybně, aby nepokazili výsledný obraz. Opatrně za pomoci kamaráda vstali a rozmlouvali nad výsledkem své práce, poté se vyměnili. Překvapila mne spolupráce a ponoření se do činnosti. I to, že nad práci přemýšleli, jak by se dala jinak využít.

5.3.2 Obrys člověka s křídly

Výtvarný problém: obrys člověka s křídly z pohledu diváka na zemi vyrytí do jednobarevného pozadí

Přidaná hodnota: jiný pohled na postavu a haptická zkušenost při záznamu proudění vzduchu

Výtvarná technika: rytí do vrstvy tempery

Výtvarný materiál: tempery, čtvercový formát čtvrtky, dřívko (špejle, opačný konec štětce).

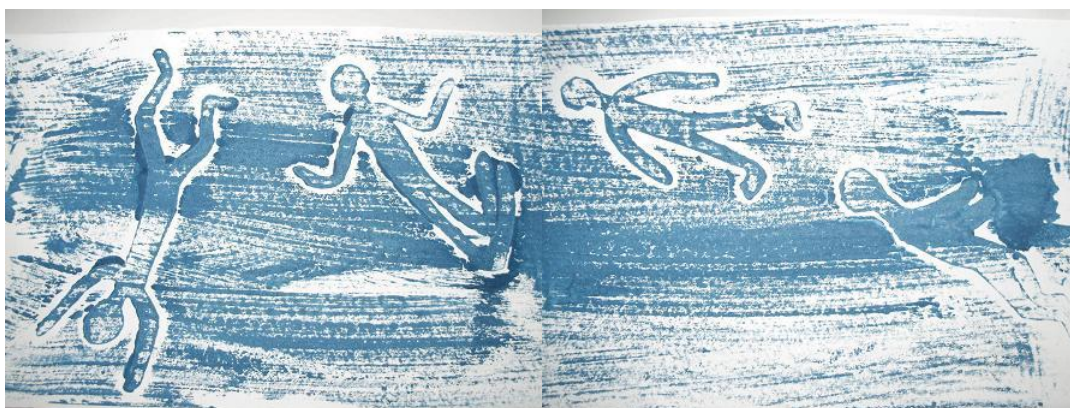
Výtvarná kultura: ilustrace Z. Sklenář, L. Dvořáková

Závěrečná reflexe: „Jak jste si vybírali barvu na pozadí?“

Barvy si většinou vybírali podle nálady a pocitu. Někdo viděl let nad mořem, jiný blížící se siluetu ke slunci. Mícháním barev na papíru dodali kresbě zajímavý výraz. Líbily se jim barevné efekty, které vznikaly vystoupením podkladové barvy na povrch i nová výtvarná technika.

Vlastní reflexe: Mile mě překvapilo, jak děti přemýšlely nad barvou, kterou použijí. Někdo volil již vyzkoušenou kombinaci, další experimentoval s novými kombinacemi barev. Problém však nastal v rytí obrysu postavy – správných proporci. Některé měly krátké nohy, neúměrné k celkové postavě. Mnohdy mně připomínali anděly. Většinou měli postavy dekorovaná křídla. Ani jedna postava nebyla stejná. Pokaždé byl vidět jiný pohyb postavy. Během práce vznikl nový námět zpracování. Dvě děvčata se rozhodla, že ztvární Ikarův vzestup a pád. Vybrala si tisk z koláže.

Ikarův vzestup a pád

5.4 Pírka pro Ikara

Motivace: Z čeho byla křídla, která vytvořil Daidalos pro sebe a svého syna?

„...Proslulý stavitel záviděl ptákům jejich svobodu. Neznají hranic a překážek, přeletí hory i moře. Dnem i nocí myslel na ptáky a nemohl spát. Kreslil si jejich křídla. Sledoval jejich let a tajně připravoval útěk. Opatřil si pera různých velikostí a jedné noci, skryt před lidskými zraky, se dal do práce. Svazoval lněnou nití pera k sobě od nejkratšího k nejdelšímu. Spojoval je voskem a vosk s peřím maličko zahnul. Tím dostalo Daidalovo dílo tvar perutí. Dvě veliká křídla vyrobil pro sebe a dvě menší pro Ikara. Spokojeně si prohlížel hotovou práci. Králi patří koráby, pomyslel si, ale mně patří vzduch. ...“
(úryvek z knihy Staré řecké báje a pověsti)

Žáci si přinesli encyklopedie s ptáky. Společně jsme sledovali a vyhledávali křídla ptáků, z čeho jsou a jaký mají tvar. Zajímal nás pohyb ptáků při letu. Sledovali jsme pírka, která si děti přinesly. Zkoušeli jsme jejich lehkost, pozorovali jsme strukturu.

Výtvarný problém: studie peříčka, hledání ztvárnění různými technikami, hra s peříčky

Přidaná hodnota: zkoumání materiálu, haptická zkušenost obohacující vnitřní prožívání

Výtvarná technika: perokresba, kresba rudkou – sledování linie

Výtvarná kultura: E. Delacroix *Ležící tygr*

Závěrečná reflexe: „ Jaký typ činnosti ti vyhovoval nejvíce?

Žákům se líbila hra s pírkou, kdy zkoušeli jejich lehkost, sledovali jejich pohyb. Při výtvarném ztvárnění měli možnost vyzkoušet si několik výtvarných technik, ne všechny se jim vedly, a tak kladně hodnotily ty výtvarné výtvořky, které se jim, dle jejich subjektivního zvážení, povedly nejvíce.

Vlastní reflexe: Různé výtvarné techniky ukázaly dětem možnosti výtvarného zpracování jednoho tématu. Samy zkoušely objevovat zpracování, přemýšlely o své práci, ale především o výsledku.

5.5 Křídla pro Ikara

Motivace: Daidalos sledoval ptáky a podle jejich křídel vytvořil i ta pro sebe a svého syna. Sbíral peříčka, která poté přivazoval provázkem a voskem lepil k sobě. S dětmi jsme přemýšleli, jaký materiál bychom mohli využít při tvorbě křídel pro Daidala a jeho syna. Připravili jsme si různé druhy materiálu, některé si děti donesly, jiné jsme měli k dispozici ve školní družině a povídali jsme si o nich, vyzkoušeli jsme jejich strukturu a povídali jsme si, které použijeme a proč.

Výtvarný problém: využití netradičního materiálu při ztvárnění křídel.

Přidaná hodnota: poznávání vlastností materiálu a jeho uplatnění, rozvoj konstrukčního myšlení, rozvoj fantazie

Výtvarná technika: koláž

Výtvarné prostředky: velký formát odpadového papíru, vata, papírové ubrousky, tapeta, igelit, fáčovina, bílý papír, lepidlo.

Závěrečná reflexe: Proč jste si vybrali tento materiál? Co vám připomíná?“

Materiál si většinou vybírali promyšleně, jeden žák experimentoval se všemi materiály. Jen tak je volně kombinoval na připravené ploše. Vybírali si lehký materiál, který jim asocioval lehkost pírek. Bavilo je s materiálem různě manipulovat, muchlat, kombinovat. Jedna žákyně zvolila dva materiály bílý papír a papírový ubrousek, který natrhala a nalepila do tvaru spirály, kterým chtěla ztvárnit proudění vzduchu.

Vlastní reflexe: Žáci si vybírali materiál promyšleně, předem si promysleli, jak chtějí křídla ztvárnit. Zaujalo mne, jak žáci s chutí objevovali nové možnosti využití netradičního materiálu.

6. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem si chtěla v praxi ověřit sestavení a realizaci výtvarného projektu. Chtěla jsem vytvořit výtvarný projekt, který by měl pro mne praktické využití v praxi. Zároveň jsem chtěla ukázat, že i v nepříznivých materiálních podmínkách školní družiny, lze projekt s metodickými řadami zdárně uskutečnit. Společně s dětmi jsme pracovali na nových postupech zpracování výtvarných námětů. Spolupracovali jsme na tématech, hovořili jsme o nich. Výtvary jsme společně hodnotili. V první metodické řadě jsme sledovali barvy, které vnímáme každý velmi individuálně a subjektivně. „Hrou“ s barvami jsme si vyzkoušeli, jak se chovají, viděli jsme, jak se ovlivňuje jedna barva druhou, když se navzájem smíchají nebo namalují vedle sebe. Jak se mění jejich sytost. Děti si všímaly rozdílů mezi teplými a studenými barvami. I já jsem se v mnohém poučila, třeba při míchání barev. V druhé metodické řadě jsme výtvarně ztvárnili příběh. Žáci zjistili, že příběh nemusí pouze ilustrovat, ale mohou ho ztvárnit různými způsoby. Příběh Ikara a jeho otce se některým zalíbil na tolik, že si vypůjčili knihu „Staré řecké báje a pověsti“ a přečetli si i ostatní příběhy.

Pro mě osobně byla příprava a realizace projektu novou zkušeností. Vyhledávala jsem si informace pro daná témata. Prostudovala jsem metodické příručky, encyklopedie a další literaturu, abych se o tématu dověděla co nejvíce a mohla žáky dobře a zajímavě motivovat. Hledání námětů a vytváření metodických řad mě bavilo. Snažila jsem se, aby výtvarné náměty nebyly stejné. Hledala jsem pro každé téma jiné výtvarné zpracování. Při hledání výtvarných děl do výtvarné kultury, jsem často používala internet. Výtvarná činnost dětí zaujala tak, že se nám stávalo, že do metodické řady „*Slunce míchá barvy*“ zapojili i starší žáci. Práce na projektu i výsledky našich výtvarných činností zaujala paní učitelku, která s žáky připravila a realizuje projekt „*Vesmír*“.

Práce na této bakalářské práci byla pro mne přínosem. Naučila jsem o tématu více přemýšlet, hledat souvislosti a využívat různé techniky zpracování. Ponechávala jsem dětem prostor na vlastní zamyšlení a ony ho využily. Hovořili jsme o tom, co dělají, proč to dělají a jaké mají pocity. Už nyní připravujeme další projekt.

Použitá literatura k metodickým řadám:

BARTKO, O., BRADOVÁ, Z., KOCŮROVA, J. *Výtvarná výchova v 1. a 2. ročníku středních pedagogických škol*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

CIKÁNOVÁ, K. *Malujte si s námi*. 1. vyd. Praha: Aventinum, 1993. ISBN 80-7151-468-3.

CIKÁNOVÁ, K. *Kreslete si s námi*. 1. Vyd. Praha: Aventinum, 1992. ISBN 80-85277-79-4.

DVOŘÁKOVÁ, H. *Výtvarná výchova na prvním stupni I*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1998. ISBN 80 85808-46-3.

DVOŘÁKOVÁ, H. *Výtvarná výchova na prvním stupni II*. 1. vyd. Havlíčkův Brod: Tobiáš, 1998. ISBN 80 85808-59-5.

GAIROVÁ, A. *Příručka pro výtvarníky*. Praha: Svojtka a Vašut, 1997. ISBN 80-7180-288-3.

KLECZEK, J. *Člověk a vesmír*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. ISBN 80-200-0649-4

Kolektiv autorů. *Kniha o náboženství*. 1. vyd. Praha: Albatros, 1993. ISBN 80-00-00010-5.

ROESELOVÁ, V. *Řady a projekty ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997. ISBN 80-902267-2-8.

ROESELOVÁ, V. *Řady a proudy ve výtvarné výchově*. Praha: Sarah, 1997.

ROESELOVÁ, V. *Didaktika výtvarné výchovy V., nejen pro základní umělecké školy*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-129-X.

SLAVÍKOVÁ, V. *Tvořím, tvoříš, tvoříme*. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2007. ISBN 978-80-7290-341-2.

WELTONOVÁ, A. *Impresionismus*. 1. vyd. Bratislava: Perfekt, 1996. ISBN 80-8046-021-3.

Použitá literatura k motivačním textům:

ČERNÍK, M. *Milé rozednění*. 1. vyd. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví, 1984.

HERCÍKOVÁ, I. *O zvědavém štěňátku*. Olympia, 1970.

HRUBÍN, F. *Sviť, sluníčko, sviť*. 2. vyd. Praha: Albatros 1976.

KOPECKÁ, Z. *Hádky od srdíčka*. Brno: Schneider, 1998. ISBN 80-85796-61-9

KRIEBEL, Z. *Koule se, sluníčko, kutálej*. 5. vyd. Praha: Albatros, 1966.

NOVÁK, P. *Samá voda*. 1. vyd. Opatovice: Vida 1995.

PETIŠKA, E. *Staré řecké báje a pověsti*. 11. vyd. Praha: Albatros, 2001. ISBN 80-00-00910-2

Pastelka. 2009, X. programový ročník 2008/2009, č. 2, ISSN: 1212-646003.

[internet]. [2009-01-02]. <<http://egypt.cz/node/218>>

[internet]. [2009-01-02]. <<http://wikipedia.org/wiki/H%C3%B3r>>

[internet]. [2009-01-02]. <<http://www.fdesouche.com/articles/7993>>

[internet]. [2009-01-02]. <<http://wilsonsalmanac.com/book/aug1.html>>

[internet]. [2009-01-02]. <<http://world-cultures-6.wikispaces.com/PERU>>

Valčík, J. [internet]. [2009-01-10]. <<http://valcikgallery.cz/index2.html>>

[internet]. [2009-01-10]. <http://galeriekvary.cz/Galerie_soubory/aktualnivystavy.htm>

Skála, P. [2009-01-15]. <<http://petrskala.o2bar.cz/dvdutajeny.htm>>

[internet]. [2009-01-15]. <<http://bibliofil.cz/clanky2006-fila.htm>>